

Hegedüs Géza

A magyar irodalom arcképcsarnoka

<http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/index.htm>

ELŐSZÓ

Talán azóta, hogy a nagy emlékezetű, oly sok mindent kezdeményező Kazinczy Ferenc egész sorát írta egyes magyar írók rövid jellemzéseinek, irodalmunkban-irodalomtörténetünkben otthonos műfajtypus az írói arckép. Az elnevezés Arany János remekművű kistanulmányai óta közhasználatú. Jellegénél fogva szépirodalmi stílusigénnyel fogalmazott, tartalma szerint irodalomtörténeti kistanulmány vagy inkább esszé egy-egy íróról vagy költőről. Én az olyan egészen rövid jellemzést, amilyenek hosszú sorát kapja az olvasó ebben a gyűjteményben, kezdettől fogva arcképvázlatnak nevezem. És immár közel két évtizede kezdtek felgyülekezni ezek a vázlatok, amíg elérkeztem a következőkben olvasható 222 darabig.

Az irodalmi és irodalomtörténeti ismeretek oktatása fél évszázadnál nagyobb idő óta foglalkozásom, szórakozásom, szenvedélyem. A magyar irodalom sihederkorom óta szakadatlan gyönyörűségem. Első magam kitalálta mondataim megfogalmazása óta egyetlen percre sem tudtam elválasztani magamban az ismereteket bővíteni kívánó tanítót és a szavaktól örömet kapó és a szavakkal örömet adó író-költőt. A műfaj és a magánizlés szükségszerű találkozása volt, hogy a szórakoztatva ismeretterjesztő írói arckép, illetve arcképvázlat az egyéb műfajok között önkifejezési formám legyen. - Az alapvető ösztönzést alighanem úgyszintén Arany Jánostól kaptam, mint oly sokat életemben. Az ő tudatformáló írói arcképei már a gimnáziumi években máig tartó érvénnyel alapozták meg azt az egyszerre tudományos és művészi igényű hozzáállást, ahogy a számomra lélekben legközelebbi magyar költő jellemez egy-egy korábbi magyar költőt. Nyilván ez az alapvető ösztönzés befolyásolt írói életem folyamán, hogy olykor könyvterjedelmű életrajz-monográfiákat is írjak hazai vagy világirodalmi klasszikusokról. De a rövid, alig néhány írógépelt oldal terjedelmű arcképvázlatokhoz az őspéldám már korai idők óta Kazinczynak ama kötetnyi írójellemezése volt, majd később rátaláltam a kitűnő előd, a közkedvelt pesti orvosból a magyar irodalomtörténet-írást megteremtő tudóssá vált Toldy Ferenc 1870-71-ben két kötetben megjelent Magyar költők élete című kisesszégyűjteményére. S ettől kezdve ellenállhatatlan belső indítóerőt éreztem, hogy valami efféle építsek fel. Talán az is közeli előzmény volt, hogy

a nálam 10 évvel idősebb kortárs és jó barát, a már életében klasszikus novellista-esszéíró Illés Endre a Krétarajzokkal és hasonló jellegű írói arcképeivel - ezekkel az apró remekművekkel - versengésre indított.

Ezek voltak az irodalmi előzmények. Ezekhez járult életem egyik sajátos, de nélkülözhetetlen vonulata: a rádió. 1938-ban, 26 éves koromban volt már némi irodalmi előzményem. Akkor - 54 évvel ezelőtt - hangzott el első rádió-előadásom. Azóta önkifejezésem egyik állandó formája a rádió. És habár számos hangjátékom írói-költői mondandóim fontos irodalmi formái, számszerűen legtöbb műsorszámom irodalmi ismeretterjesztés, elsősorban a mi magyar irodalmunk szolgálatában. Úgy tudom, elég sok olvasóm van, de azt hiszem, ennél is több rádióhallgatóm, akik mindenekelőtt a magyar irodalomról beszélő vagy barátaival beszélgető ismeretterjesztőt veszik tudomásul. - Nos, hát itt, a Magyar Rádióban kezdődött el ez a gyűjtemény, amely évtizedek alatt 222 arcképvázlattá duzzadt.

Sokféle irodalmi és történelmi előadásom és rádiósorozatom után a hetvenes évek elején klasszikus magyar írókról és költőkről tartottam negyedórás előadásokat a rádióban. Volt már vagy húsz ilyen arcképvázlatom, amikor a Móra Kiadó illetékesei javasolták, hogy írjak ebből a műfajból százat. Ez olyan könyv lehet, amelyet az olvasóközönség egyszerre szórakozásul és klasszikus olvasnivalóhoz gusztuscsinálóként fogad el. Azonnal megvolt a címem: "A magyar irodalom arcképcsarnoka". - Neki is ültem, és egyéb írónivalóim mellett néhány hónap alatt megírtam a száz arcképvázlatot, amely azután 1976-ban megjelent igen nagy példányszámban. A könyvnek olyan keletje volt, hogy a diákok még dolgozatíráshoz is alkalmas "puskák"-nak tekintették. Kiderült, hogy 100 arcképvázlat nem elegendő. De hát tudok én még száz újabb íróit idézni. Akkor úgy mondtuk, hogy ki kell nyitni az arcképcsarnok következő termét. Néhány hónap alatt megírtam a következő száz arcképvázlatot. Ezekkel azonban már sok vitatni való probléma akadt. Kétségtelen, hogy bár az olvasók kedvelték az arcképcsarnok kisesszéit, a hivatalos irodalomtörténet illetékesei nem voltak elragadtatva attól, hogy saját véleményemet közöltem. Egy szellemes kritikusom úgy találta, hogy "magán-irodalomtörténetet" írtam. Ez felbátorított, hogy a következő száz vázlatban ne legyenek tekintettel a kultúrpolitika kialakított véleményeire. Azt írtam az egyes írókról, amit én gondoltam felőlük. Nos, ez a második gyűjteménynél a kifogások egész sorát indította el. Én ennek a következő sorozatnak a fogalmazását 1976. november 3-án befejeztem. Akkor azonban szakmai bírálóimat annyira felingereltem, hogy a kéziratot felterjesztették a minisztériumba, ahol újabb szaklektorokat szabadítottak véleményeim felülbírálatára. Ezek még a szóképeimet és hasonlataimat is egyénieskedő, a hivatalos értékelésekkel szembenálló különcködéseknek ítélték. Voltak, akik tudatzavaró, a diákságra egyenest káros hatású megengedhetetlen magánvéleményeknek ítélték értékeléseimet. De mivel a kiadó nagyon is kívánta a könyv megjelenését, a hivatali illetékesek azzal járultak hozzá a kiadáshoz, ha egyes megjelölt helyeken beillesztem a szövegbe, hogy amit mondok, azt mint a magánvéleményemet mondom, a "szerintem" szó közbeiktatásával. Ma már talán furcsán is hat a számos "szerintem" szócska közbeiktatása, de ezeket mégsem húztam ki, mert ottlétük kortörténeti dokumentum a hetvenes évek kultúrpolitikájának sajátosságairól. Így azután ez a következő kötet "Arcképvázlatok" címmel 1980-ban mégis megjelent.

Persze a most már összesen kétszáz arcképvázlat sem teljes képe annak a félezer esztendőnek, amely legfőbb és mellettük fontos alakjaival megjelent. Már a második kötetben is

nem egy olyan arc villan fel, amely az előbbi kötet írásakor még élő volt, de mire a következőre sor került, már a mulandóságból átment a múlhatatlanságba. Az azóta eltelt tíz év alatt pedig haltak, haltak irodalmunk jelentékeny alakjai, nem egy személyes jó barátom. És amikor mostani kiadóm elhatározta ezt az új, gyűjteményes kiadást, indokoltta a további kiegészítés. Egyébként is 100 író - ez látványos szám. 200 - ez nem eléggé látványos. Kiadóm gondolta úgy, hogy 222 megint elég látványos gyűjtemény. Így hát sor kerülhetett nem egy olyan jelentékeny kortársunkra, aki az elmúlt évtized folyamán lépett ki a földi élet köreiből.

Én ugyan igyekeztem elég tárgyilagos távolságból idézni irodalmunk említésre érdemes alakjait, hiszen a régen elmúltak olykor olyan közeli, szinte személyes barátaim, mint akikkel egy asztalnál ülhettem. De itt-ott az olvasó nyilván észre fogja venni, hogy azok, akik nemrég hagytak el minket, életükben közeli barátaim közé tartoztak, néha még utalnom is kellett a közeli, személyes kapcsolatokra. De végig a kétszázhuszonkét felvillantott arcképvázlatnál őrlök és nem magamról beszéltem, holott a saját élményemről volt és van szó még az évszázadok távolából hívott elődöknél is: egyszerre magamról és magyar irodalmunk egészéről van szó.

De vigyázzunk! Ez nem irodalomtörténet, és nem is irodalmi lexikon. Azt hiszem eléggé gazdag gyűjtemény, de így sem teljes. Ezek egy irodalmat és benne a mi magyar irodalomtörténetünket nagyon szerető íróember vallomásai 222 személy szerint lelkéhez közeli elődjéről, nemegyszer mesteréről.

1991. szilveszter

Ábrányi Emil
Ady Endre
Amadé László
Ambrus Zoltán
Ányos Pál
Áprily Lajos
Arany János
Arany László
Aranyosrákosi Székely Sándor
Babits Mihály
Bacsányi János
Bajza József
Balassi Bálint
Balázs Béla
Bánffy Miklós
Barcsay Ábrahám
Báróczi Sándor
Baróti Szabó Dávid
Barta Sándor
Berde Mária
Berzsenyi Dániel

Bessenyei György
Bethlen Miklós
Biró Lajos
Bóka László
Bornemissza Péter
Boross Elemér
Bródy Sándor
Cholnoky László
Cholnoky Viktor
Czakó Zsigmond
Czóbel Minka
Czuczor Gergely
Csáth Géza
Csepreghy Ferenc
Csiky Gergely
Csizmadia Sándor
Csokonai Vitéz Mihály
Darvas József
Dayka Gábor
Déry Tibor
Devecseri Gábor
Dóczi Lajos
Dsida Jenő
Dugonics András
Dutka Ákos
Édes Gergely
Emőd Tamás
Endrődi Sándor
Eötvös József
Eötvös Károly
Faludi Ferenc
Fáy András
Fazekas Mihály
Fodor József
Füst Milán
Gábor Andor
Garay János
Gárdonyi Géza
Gelléri Andor Endre
Gellért Oszkár
Gozsdu Elek
Gulyás Pál
Gvadányi József
Gyöngyösi István
Gyóni Géza
Gyulai Pál

Hatvany Lajos
Háy Gyula
Heltai Gáspár
Heltai Jenő
Herczeg Ferenc
Hollós Korvin Lajos
Hugó Károly
Hunyady Sándor
Ignotus
Illés Béla
Illés Endre
Illyés Gyula
Iványi Ödön
Jankovich Ferenc
Janus Pannonius
Jókai Mór
Jósika Miklós
József Attila
Juhász Gyula
Justh Zsigmond
Kabos Ede
Kafka Margit
Karinthy Frigyes
Kármán József
Kassák Lajos
Katona József
Kazinczy Ferenc
Keleti Arthúr
Kemény Simon
Kemény Zsigmond
Kerényi Frigyes
Keszti Imre
Keszthelyi Zoltán
Kisfaludy Károly
Kisfaludy Sándor
Kiss József
Kóbor Tamás
Kodolányi János
Komját Aladár
Komjáthy Jenő
Koroda Miklós
Kós Károly
Kosztolányi Dezső
Kozma Andor
Kölcsey Ferenc
Körmendi Ferenc

Krúdy Gyula
Kuthy Lajos
Laczkó Géza
Lauka Gusztáv
Lengyel József
Lengyel Menyhért
Lévay József
Lovik Károly
Madách Imre
Makai Emil
Márai Sándor
Mikes Kelemen
Mikszáth Kálmán
Molnár Ferenc
Móra Ferenc
Móricz Zsigmond
Nadányi Zoltán
Nagy Endre
Nagy Ignác
Nagy Lajos
Nagy László
Nagy Zoltán
Németh László
Nyíró József
Obernyik Károly
Oláh Gábor
Orczy Lőrinc
Ottlik Géza
Örkény István
Palágyi Lajos
Palasovszky Ödön
Pap Károly
Passuth László
Pázmány Péter
Petelei István
Petőfi Sándor
Petrőczy Kata Szidónia
Pilinszky János
Pósa Lajos
Ráday Gedeon
Radnóti Miklós
Rájni József
Rákóczi Ferenc
Rákosi Jenő
Rákosi Viktor
Rejtő Jenő

Remenyik Zsigmond
Révai Miklós
Révész Béla
Reviczky Gyula
Rideg Sándor
Rimay János
Rudnyánszky Gyula
Sarkadi Imre
Sárközi György
Sebők Zsigmond
Sík Sándor
Simon István
Somlyó Zoltán
Sylvester János
Szabó Dezső
Szabó Lőrinc
Szabolcska Mihály
Szabó Pál
Szabó Zoltán
Szántó György
Szemere Pál
Szenci Molnár Albert
Szentjóbi Szabó László
Szentkuthy Miklós
Szép Ernő
Szerb Antal
Szigligeti Ede
Szilágyi Géza
Szini Gyula
Szomory Dezső
Tamási Áron
Tamkó Sirató Károly
Teleki László
Tersánszky Józsi Jenő
Thury Zoltán
Thurzó Gábor
Tinódi Sebestyén
Toldy István
Tolnai Lajos
Tomba Mihály
Tóth Árpád
Tóth Kálmán
Tömörkény István
Török Gyula
Ungvárnémeti Tóth László
Váci Mihály

Vajda Péter
Vajda János
Vándor Lajos
Vargha Gyula
Vas Gereben
Vas István
Veres Péter
Verseghy Ferenc
Virág Benedek
Vitkovics Mihály
Vörösmarty Mihály
Weöres Sándor
Zelk Zoltán
Zempléni Árpád
Zilahy Lajos
Zrínyi Miklós
Zsolt Béla